SÉRIE “Politická věda”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-4\(4\)-35-49](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-4(4)-35-49)

Олексій Аліксійчук

*аспірант кафедри парламентаризму, Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби Київського національного
університету ім. Т. Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: dok.melnuchyk83@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-7237-5800>*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Анотація. У статті досліджуються тенденції розвитку сучасного парламентаризму для формування демократичної держави з метою підвищення ефективності взаємодії парламенту та суспільства як одного із важливих системних елементів забезпечення ефективного функціонування суспільства в сучасних умовах. Проаналізовано теоретичну сутність поняття «парламентаризм» та визначено його основні ознаки. Досліджено стан, особливості й проблеми сучасного українського парламентаризму і тенденції його подальшого розвитку в умовах політичних реалій. Визначено фактори, які вплинули на формування сучасного українського парламентаризму, такі як: зміна виборчої системи, якісних характеристик правлячої еліти в процесі еволюції, характер переходу від авторитарного політичного режиму до демократичного, структурні зміни органів державної влади, регіональні особливості держави, розвиток громадянського суспільства тощо. Встановлено, що парламентаризм в Україні з моменту набуття незалежності пройшов шість етапів розвитку. Визначено основні причини неефективного формування парламентаризму в Україні, такі як економічні, соціальні, політичні, інституційно-правові. Встановлено, що політичні події, які відбуваються сьогодні в Україні, впливають на тенденції розвитку сучасного українського парламентаризму. Визначено, що європейський вектор розвитку може позитивно вплинути на державну політику та ефективну діяльність

парламенту. Встановлено, що європейські стандарти позитивно впливають на діяльність парламенту, а його відкритість підтверджується тим, що на офіційній веб-сторінці Верховної Ради України оприлюднюються всі зареєстровані законопроекти, висновки підрозділів Апарату Верховної Ради України до проектів, результати голосувань, стенограми та порядки денні засідань парламенту, загальна інформація про депутатів парламенту та їх діяльність у парламенті. Встановлено, що необхідно забезпечити і надалі прогрес у відносинах Україна-ЄС, який потребує подальших кроків на національному рівні, та вимагає імплементації відповідних реформ.

Ключові слова: парламентаризм, парламент, політичні партії, європеїзація, демократичне суспільство.

Alexey Aliksiychuk

*Graduate student of the Department of Parliamentarism,
Educational and Research Institute of Public Administration
and Civil Service of Kyiv National University.*

T. Shevchenko, Kyiv, Ukraine,

e-mail: dok.melnuchyk83@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0002-7237-5800>

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MODERN PARLIAMENTARISM

Abstract. The article examines the development trends of modern parliamentarism for the formation of a democratic state in order to increase the effectiveness of interaction between parliament and society as one of the important systemic elements to ensure the effective functioning of society in modern conditions. The theoretical essence of the concept of «parliamentarism» is analyzed and its main features are determined. The state, features and problems of modern Ukrainian parliamentarism and tendencies of its further development in the conditions of political realities are investigated. The factors that influenced the formation of modern Ukrainian parliamentarism are identified, such as: change of the electoral system, qualitative characteristics of the ruling elite in the process of evolution, the nature of the transition from authoritarian to democratic regime, structural changes of state

authorities, regional features, civil society development. It has been established that parliamentarism in Ukraine has undergone six stages of development since independence. The main reasons for the ineffective formation of parliamentarism in Ukraine, such as economic, social, political, institutional and legal, are identified. It is established that the political events taking place in Ukraine today influence the development trends of modern Ukrainian parliamentarism. It is determined that the European vector of development can positively influence the state policy and effective activity of the parliament. It is established that European standards have a positive impact on the activities of the parliament, and its openness is confirmed by the fact that the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine publishes all registered bills, conclusions of the Verkhovna Rada of Ukraine on draft projects, voting results, transcripts and agendas. general information about members of parliament and their activities in parliament. It was identified that it is necessary to ensure further progress in Ukraine-EU relations, which requires further steps at the national level and requires the implementation of appropriate reforms.

Keywords: parliamentarism, parliament, political parties, Europeanization, democratic society.

Постановка проблеми. Серед актуальних завдань, що стоять на сьогодні перед країною і суспільством, пріоритетним напрямком є формування демократичного суспільства. Проблема формування оптимальної структури парламенту, зокрема вирішення питання про кількість його партій, процедуру їх формування та компетенцію, з моменту появи перших парламентських інститутів та концепції представницького уряду і станом на сьогодні, залишається актуальною. На сучасному етапі багато парламентів прагнуть покращити свою роботу – серед іншого, стати більш відкритими, незалежними та підзвітними.

Оскільки сформований парламент в країнах світу є результатом впливу історії та культури, тому не існує «чарівної формули» чи переліку засобів для розбудови демократичного та ефективного парламенту. Міжнародні норми та стандарти можуть бути використані для: допомоги парламентам, які беруть участь у імплементації реформ, включаючи більшу незалежність та повноваження щодо виконавчої влади; оперування засобами, які надають допомогу парламенту у розвитку, у встановленні чітких цілей, на які можна покладатися; стимулювання процесів парламентських реформ; надання

можливості новим депутатам парламенту висувати на обговорення ключові питання.

Якість політичного життя країни та форма правління часто є предметом обговорення можливих шляхів покращення економічної та соціальної ситуації в Україні. Майбутні президентські, а згодом і парламентські вибори додають актуальності питанню про те, яка система правління найбільш підходить для України. Багато провідних політиків висловили намір внести зміни до Конституції та змінити систему правління країни ще раз.

Тому оцінка українського парламентаризму базується на критеріях, які аналізують та систематизують ключові проблеми, пов'язані з парламентськими виборами, якість роботи парламентського секретаріату, представницький характер законодавчого органу, виконання парламентом своїх законодавчих та контрольних функцій, статус депутатів парламенту України та участь громадськості у парламентській роботі, тому актуальним є розгляд тенденцій розвитку сучасного парламентаризму в формуванні демократичного суспільства держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику тенденції розвитку сучасного парламентаризму в формуванні демократичного суспільства держави досліджує значна кількість науковців. Зокрема, наукові праці А. І. Погорелової, А. С. Романюка, В. А. Гапоненка, В. В. Гончара, В. Е. Теліпка, І. В. Мукомела, І. С. Хмелька, Н. Сірика, О. В. Кузьменка, О. П. Євсєєва, О. Ю. Бруслика, Ю. Шведа, Я. О. Григоренка, А. Yevgenyeva, D. Kovryzhenko, F. Duina, R. Passos, T. Bergman, T. Börzel, T. Risse, R. Passos присвячені аналізу парламентаризму та парламентського права для формування демократичного суспільства в умовах глобалізаційних процесів, які вплинули на генезис та становлення ефективної діяльності парламенту.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку сучасного парламентаризму в формуванні демократичного суспільства за умов європеїзації для забезпечення ефективної взаємодії парламенту та громадян. Для досягнення мети визначено такі завдання:

1. визначити сутність сучасного парламентаризму;
2. встановити етапи розвитку парламентаризму в Україні з моменту набуття незалежності;
3. проаналізувати основні причини неефективного формування парламентаризму в Україні;
4. встановити основні тенденції розвитку сучасного українського парламентаризму;

5. визначити позитивні сторони процесу європеїзації на формування парламентаризму в Україні.

При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій країні світу рівень розвитку парламентаризму вказує на її демократичні принципи та якість життя громадян, що впливає на становлення і розбудову держави в цілому. Стан сучасного парламентаризму відображає загальний стан відносин у суспільстві. Феномен парламенту є відносно новим у реаліях та політиці і все ще перебуває на стадії свого розвитку та формування [1].

У загальному розумінні парламентаризм можна трактувати як систему формування та діяльності вищого представницького органу держави, політичних відносин та інститутів, певним чином пов'язаних з ним. Основою сучасного парламентаризму є визнання суверенного народу єдиним джерелом влади [2, с. 235].

Парламентаризм – це особлива система державного управління суспільством, яка характеризується розподілом законодавчої та виконавчої влади зі значною політичною та ідеологічною роллю парламенту. Парламентаризм не може існувати без парламенту, але також парламент не може існувати без деяких найважливіших елементів парламентаризму, які включають поділ влади, представницький характер та легітимність.

Парламентаризм є системою організації державної влади, яка структурно і функціонально базується на принципах поділу влади, верховенства права в умовах керівної ролі парламенту з метою встановлення та розвитку соціальної справедливості та верховенства права [3, с. 73].

Передумови для розвитку парламентаризму в Україні були закладені ще за часів перебудови, коли влада почала шукати способи збереження своєї легітимності шляхом вироблення нових форм взаємодії з суспільством. Оскільки необхідно було вирішити такі проблеми, як створення ефективних механізмів взаємодії влади та суспільства для забезпечення того, щоб суспільство підтримувало прийняті державою заходи, через те що народ був незадоволений тривалим відстороненням від вирішення важливих державних завдань.

Виникнення сучасного українського парламентаризму є наслідком дії цілого комплексу факторів, які вплинули на його формування, до яких належать: зміна виборчої системи, якісних характеристик правлячої еліти в процесі еволюції,

характер переходу від авторитарного політичного режиму до демократичного, структурні зміни органів державної влади, регіональні особливості держави, розвиток громадянського суспільства тощо.

Парламентаризм в Україні пройшов кілька етапів розвитку, обумовлених вищевказаними факторами разом з трансформацією політичного режиму в країні:

- 1) 1991-1997 рр. – зародження українського парламентаризму;
- 2) 1998-2004 рр. – ослаблення позицій Верховної Ради на користь посилення влади глави держави;
- 3) 2004-2009 рр. – «парламентаризація» партій, що відбувається завдяки посиленню позицій Верховної Ради після революції 2004 р.;
- 4) 2010-2013 рр. – спроба здобуття контролю над співвідношенням сил у Верховній Раді Президентом країни;
- 5) 2014-2019 рр. – новий етап протистояння глави держави і Верховної Ради, зумовлений неуспішністю політичного курсу по вирішенню соціально-економічних і зовнішньополітичних проблем вищих органів державної влади, що призвело до відсутності їх підтримки з боку електорату;
- 6) з 2019 року – продовження перерозподілу сил у владній еліті після обрання нового глави держави і дострокових виборів до Верховної Ради 21 липня 2019 р. [2, с. 236-238; 4, с. 223].

Ефективна робота парламенту може визначатися наявністю декількох (двох-трьох-чотирьох) сильних партій, представлених в цьому законодавчому органі. У світі така система давно прийнята і ефективно функціонує в США, Великій Британії, Австралії, Канаді та інших країнах.

У випадку відсутності сформованої партійно-політичної структури в суспільстві, стабільно діючих сильних партій, що мають підтримку значної частини електорату, у парламентаризму відсутня надійна соціально-політична опора, чим в Україні скористалися фінансово-промислові групи. Цим лобістським структурам була вигідна політична анархія з великою кількістю партій в парламенті, що не мають впливу в суспільстві, оскільки такі партії ставали важелем тиску на владу для прийняття потрібних політичних рішень. У появі впливової парламентської партії, що користується підтримкою значної частини суспільства, лобісти не були зацікавлені, оскільки така партія отримала б небажану самостійність. У підсумку у Верховній Раді конкурували різні партії та лобістські структури, а не авторитетні парламентські партії, які могли забезпечити парламенту необхідну легітимність. Саме тому парламентські партії

не змогли стати дійсними представниками свого електорату і забезпечити виконання парламентом функції законодавчого органу. Відповідно, у суспільства склався негативний образ публічної політики, даний факт «зумовив сприйнятливність українського суспільства до впливів ззовні», тому саме Україна стала плацдармом, використовуваним державами поза регіоном для забезпечення свого геополітичного впливу на пострадянському просторі [6, с. 37].

Таким чином, в силу вищевказаних труднощів у формуванні парламентаризму в Україні Верховна Рада не змогла в повній мірі виконувати свої функції в політичній системі держави як законодавчого органу, що було обумовлено як зовнішніми, так і внутрішніми причинами. Основною причиною дослідники вважають, що парламентаризм в Україні почав формуватися за відсутності власного досвіду державного будівництва, в тому числі чіткого розуміння того, як повинен функціонувати представницький орган влади для забезпечення його підтримки з боку суспільства. У процесі формування парламентаризму і пов'язаних з ним інститутів важливо було враховувати і багатогранний характер, суперечливість українського суспільства щодо соціально-економічних, культурно-історичних, етнічних та релігійних ознак [5, с. 74-76].

Л. Н. Гарас зазначив, що «при детальному розгляді за демократичною основою України виявляються: слабкість держави при домінуванні бюрократії в різних сферах, невиконанні законів, криміналізації влади та поглинання країни в потужні кланово-корпоративні тенденції». На рис. 1 відображені основні причини неефективного формування парламентаризму в Україні [6, с. 37-39].

Основні причини неефективного формування парламентаризму в Україні	
→	1. Економічні (незадовільний стан економіки, слабе управління в сфері господарювання, корупція, боротьба різних бізнес-груп тощо).
→	2. Соціальні (невдоволення і втома населення, зубожіння, безробіття, невирішені соціальні проблеми, проблеми національного та міжконфесійного характеру, розбіжності з приводу проведених реформ тощо).
→	3. Політичні (відсутність стратегічного плану політичного розвитку країни, міжпартійна боротьба, труднощі геополітичного характеру тощо).
→	4. Інституційно-правові (відсутність діючої, що відповідає вимогам сучасних реалій правової бази, недосконалість судової та адміністративної практики тощо).

Рис. 1. Причини неефективного формування парламентаризму в Україні

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [4, с. 226-228].

Оскільки Верховна Рада має досить широкий обсяг повноважень, вона дає згоду президенту на призначення прем'єр-міністра і здійснює контроль за діяльністю уряду. Крім того, згідно зі ст. 85 Конституції, парламент має право призначати і звільняти з посади третину складу Конституційного суду, обирати суддів, голів Національного банку, антимонопольного комітету, центральної виборчої комісії, комітету радіо і телемовлення, фонду державної власності; за пропозицією президента – голови служби державної безпеки; дає згоду на призначення президентом генерального прокурора. Отже, призначення практично на всі найважливіші державні пости знаходиться в компетенції парламенту України [7].

В умовах легітимності парламенту подібна практика тільки сприяє зміцненню політичної системи держави, оскільки через такі механізми суспільство відчуває свою причетність до управління справами держави і підтримує владу. Однак якщо парламентаризм «декоративний», то влада фактично виявляється в руках корумпованої еліти, яка приймає рішення під впливом економічного лобі, не тільки внутрішнього, а й зовнішнього. Державі, як замовнику революції залишається лише легко управляти подіями, направляти їх у потрібне йому русло, використовуючи важелі економічного лобі. Саме тому Україна, більш ніж інші держави пострадянського простору, виявилася чутливою до політичних революцій, базу для яких створив специфічний український олігархічний парламентаризм [8, с. 236].

Таким чином, політичні події, які відбуваються сьогодні в Україні чітко відображають кілька значущих і взаємопов'язаних тенденцій щодо розвитку українського парламентаризму (див. рис. 2).

Основні тенденції розвитку сучасного українського парламентаризму	
➔	1. Наростаюче протистояння між Верховною Радою і главою держави, періодично (виходячи з сценарію держав - замовників політичних революцій) приймає гостру форму прямого конфлікту, що вимагає для врегулювання нецільового використання різноманітних ресурсів.
➔	2. Ослаблення ролі глави держави в політичній системі країни при одночасній відсутності підтримки парламенту з боку суспільства і, відповідно, легітимності прийнятих цими органами влади рішень.
➔	3. Збереження тенденції до персоніфікації політичних сил в парламенті з особистістю впливового лідера, що свідчить про відсутність впливової парламентської партії в суспільстві в цілому.
➔	4. Подальше зниження професійної компетентності державних управлінців та посилення практики подальшого лобіювання партій Верховної Ради для корпоративних інтересів.
➔	5. Погіршення стану всіх сфер суспільного життя, зuboжіння населення, посилення боргового навантаження на бюджет.

Рис. 2. Основні тенденції розвитку сучасного українського парламентаризму

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [9, с. 56].

Таким чином, український парламентаризм відображає характерну для всього пострадянського простору тенденцію до поверхневої демократизації, в результаті якої здійснюється зміна однієї владної еліти на іншу без реальних необхідних структурних змін [9, с. 56].

Ефект європеїзації на внутрішньому рівні може позитивно вплинути на державну політику та ефективну діяльність парламенту [10]. ЄС встановлює певні вимоги до результатів рішень щодо внутрішніх процедур та інструментів, які будуть застосовуватись в країні, залишаються на розгляд національних органів влади. Такий підхід призводить до різноманітних національних інституційних та процедурних відповідей на процес європеїзації – приклади подібних інституційних форм та синхронізованих процедур стосовно вирішення питань ЄС у країнах-членах має місце доволі рідко [11; 12].

Внутрішні процедури роботи комітетів Європейського парламенту, їх роль у законодавчому процесі та способи взаємодії з іншими парламентськими комітетами відрізняються в країнах-членах. Ефективність діяльності комітетів Європейського парламенту залежить від різних факторів [13]. Фактори визначають можливості парламентської участі у формуванні політики на

європейському рівні, які встановлюються ЄС. До основних питань роботи комітетів Європейського парламенту відносять: доступність та наявність інформації стосовно законодавчого процесу на рівні ЄС, правові процедури залучення парламенту до прийняття рішень та політичні канали впливу на рішення ЄС. Фактори, орієнтовані для національного застосування, охоплюють набагато ширший спектр аспектів, включаючи вихідні інституційні умови (наприклад, повноваження парламенту, його відносини з виконавчою владою), політичну динаміку (наприклад, політичний склад законодавчої влади, громадська думка з питань європейської інтеграції), процедури вирішення європейських питань та навіть рівень зацікавленості парламентарів у справах ЄС.

Протягом тривалого часу національні парламенти держав-членів залишалися поза законодавчими та політико-утворюючими процесами в ЄС. Поки міжпарламентське співробітництво поступово налагоджувалося, були реалізовані Конвенції з Фундаментальних Прав та за Майбутнє Європи, проте національні законодавчі органи все ще перебували на позиціях «резервних гравців» на етапі прийняття рішень ЄС. Однак у 2006 році ситуація змінилася. «Ініціатива Баррозо», а згодом і Лісабонський договір стали відповіддю на «спричинені Європою» виклики, які підривали ефективність парламентської діяльності на рівні ЄС. Лісабонський договір став першим, де в основному тексті згадується термін «національні парламенти». Він визнав залучення національних парламентів одним із основних демократичних принципів – консультації з національним парламентом стали обов'язковим етапом у законотворчому процесі та умовою чинності законодавчих актів [14]. Національні законодавчі органи забезпечили прямий доступ до інформації про законодавчий процес ЄС, отримали можливість висловлювати власну позицію щодо законодавчих проєктів та консультаційних актів, а також активізували комунікативний процес з Європейською Комісією та національними парламентами у сфері формування політики. Ряд парламентів визнає, що ці реформи мають значний вплив на процес вирішення питань ЄС на національному рівні [15, с. 23-24].

Європейські стандарти демократичного правління мали певний вплив на підвищення прозорості діяльності парламенту та залучення громадськості до законодавчого процесу в Україні. Сьогодні на офіційній веб-сторінці Верховної Ради України оприлюднюються всі зареєстровані законопроекти, висновки підрозділів Апарату Верховної Ради України до проєктів, результати голосувань, стенограми та порядки денні засідань парламенту, загальна інформація про депутатів парламенту та їх діяльність у парламенті, контактна інформація

працівників Апарату Верховної Ради тощо. Останніми роками парламентські комітети також розпочали створення власних веб-сайтів. Щоб підвищити прозорість діяльності парламенту, а також інших органів державної влади, Верховна Рада імплементувала Закон «Про доступ до публічної інформації» [16].

Наведені вище приклади ілюструють вплив кращих європейських практик на доступ до інформації про діяльність законодавчих та публічних органів влади. Водночас не вся діяльність парламенту є достатньо прозорою: наприклад, бюджет є практично конфіденційним документом; лише 10 із 28 парламентських комітетів мають власні офіційні веб-сторінки, тоді як інформація на даних сторінках не оновлюється на постійній основі. Деякі комітети не публікують порядок денний своїх засідань та звіти про свою діяльність. Також не існує практики публікації протоколів засідань комітету, результатів поіменного голосування та стенограми відкритих слухань комітету [17, с. 98].

Прогрес у відносинах Україна-ЄС потребує подальших кроків на національному рівні. Основною відповіддю на ризик маргіналізації парламентської ролі в період правової інтеграції слід шукати у адаптації до нових умов та у розумінні тих переваг, які можна отримати від процесу європеїзації. Реформи, які необхідні для Верховної Ради України, перебувають у двох площинах. По-перше, необхідно забезпечити послідовність демократичних перетворень на основі досвіду європейського парламентаризму та подальшу демократизацію законодавчого процесу. Необхідно встановити тісний зв'язок між народними депутатами та виборцями у рамках системи виборчого пропорційного представництва та зменшити залежність політичних партій від приватного фінансування. По-друге, інша мета має більш вузьку спрямованість, яка скерована на посилення ролі Верховної Ради у сфері європейської інтеграції, зокрема у процесі адаптації законодавства України до *acquis* ЄС. Необхідно забезпечити ефективну участь громадськості у процесах прийняття рішень та прийняття законів.

Також необхідно реалізувати наступні кроки: покращити прозорість та підзвітність законодавчих органів, а також запобігти корупції у законодавчому процесі; оптимізувати організацію законодавчого процесу з метою усунення надмірного законодавчого навантаження та впровадити кращі європейські практики; сприяти становленню традиції поваги до прав опозиції; удосконалити інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС, зокрема шляхом посилення ролі Верховної Ради України; забезпечити проведення обов'язкової експертизи законопроектів на предмет їх відповідності

acquis на всіх етапах законодавчого процесу та врахування результатів такої перевірки для прийняття рішень; забезпечити більш активне використання механізмів парламентського контролю за діями уряду у сфері європейської інтеграції [18; 19, с. 114].

Отже, на основі проведеного аналізу, парламентаризм не може забезпечити ефективну роботу системи державного управління без чіткого розробленого механізму взаємодії парламенту та суспільства, що відіграє важливу роль в формуванні демократичного суспільства.

Висновки. Отже, у правовій державі повинна існувати рівна правова відповідальність як громадянина перед державою, так і держави перед народом. Огляд тенденцій розвитку сучасного парламентаризму та особливостей функціонування парламенту сприяє підвищенню його ефективності в умовах розвитку демократичного суспільства свідчить, що нове бачення системи управління, вироблення оптимальних підходів до управлінської діяльності все більше базується на визнанні пріоритету особистості та її ролі в управлінні.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження визначено, що у сучасних умовах роль парламентаризму в формуванні демократичного суспільства є високою, ефективне існування якого сьогодні є неможливим без ефективного функціонування парламенту.

Практика показала, що наявність в Україні нестабільності, низького рівня легітимності, імітаційного характеру забезпечення демократії у контексті утвердження гібридного політичного режиму призвело до того, що держава неодноразово піддавалася впливу політичних революцій, що в свою чергу, спричинило кризу політичної системи. Якщо в політичній системі суспільства немає парламенту як ефективної політичної трибуни для досягнення компромісів між владою і опозицією в інтересах суспільства, то сформована ніша швидко заповнюється зовнішніми силами, які готують необхідну базу для делегітимації офіційної влади опозицією в очах суспільства, причому для досягнення цієї мети використовуються різні засоби і технології.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці новітніх підходів стосовно вдосконалення форм і методів державного управління, комплексним вивченням питання вдосконалення унітарної форми правління в Україні, заміною однопалатного парламенту на двопалатний. Процес формування демократичного суспільства на засадах парламентаризму в Україні стане предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Словник української мови : в 11 томах. Том 11, 1980. 326 с.
2. Сірик Н. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні. Літописець. *Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)»* (м. Житомир, 9 грудня 2020 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. Випуск 16. С. 235-239.
3. Теліпко В. Е. Парламентське право: Академ. курс. підр. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.
4. Гапоненко В.А. Специфіка парламентаризму як інституту демократії у сучасній Україні. *Держава і право : Збірник наукових праць* / Ред. кол. Ю. С. Шемшученко, І.О. Кресіна; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Юридична думка, 2020. Вип. 87 : Юридичні науки. С. 222-233.
5. Кузьменко О. В., Григоренко Я. О. Сучасний парламентаризм у контексті формування конституціоналізму на демократичних засадах. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 25. С. 72-77.
6. Гончар В. В. Проблеми становлення сучасного українського парламентаризму. *Теорія та практика держ. упр. : зб. наук.пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Харків. регіон. ін-т держ. упр.* Харків, 2017. Вип. 3 (58). С. 34-40.
7. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.09.2021).
8. Партії та електоральна політика : [монографія] / А. Романюк, Ю. Шведа; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Центр політ. дослідж. Львів: [Астролябія], 2005. 367 с.
9. Погорелова А. І. Актуальні проблеми парламентської діяльності в контексті культури парламентаризму в Україні. *Держава і право : зб. наук.пр. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. Київ, 2019. Вип. 83. С. 52-61.
10. Börzel T., Risse T. When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration Online Papers*. 2000. URL: 4. 10.2139/ssrn.302768 (дата звернення: 05.09.2021).
11. Duina F. National Parliaments and European Democracy: A Bottom-up Approach to European Constitutionalism. Edited by Olaf Tans, Carla Zoethout, and Jit Peters. Groningen: European Law Publishing, 2007. 253 p. *European Law Books Review*. URL: <http://www.europeanlawbooks.org/reviews/detail.asp?id=389> (дата звернення: 05.09.2021).
12. COSAC, «Guidelines for Relations between Governments and Parliaments on Community Issues (Instructive Minimum Standards)» (the «Copenhagen Parliamentary Guidelines» of 27 January 2003) Brussels. (2003/C 154/01).
13. Bergman T. National parliaments and EU Affairs Committees: notes on empirical variation and competing explanations. *Journal of European Public Policy*, 1997, 4, 373-387.
14. Passos R. Recent developments concerning the role of national parliaments in the European Union. *ERA Forum*, 2008. (9): 25-40.

15. Yevgenyeva A., Kovryzhenko D. Why «Europe» matters. Europeanisation of the lawmaking process and parliamentary practices: lessons for Ukraine. Kyiv, 2010. 68 p.

16. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 05.09.2021).

17. Сучасний парламентаризм: український та світовий виміри / І. С. Хмелько, О. Ю. Бруслик, О. П. Євсєєв, І. В. Мукомела ; [редкол.: С. Г. Серьогіна (голов. ред.) та ін.] ; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків : Юрайт, 2018. 197 с.

18. Концепція змін до законодавчих актів України щодо підвищення ефективності функціонування Верховної Ради України // Часопис Парламент, 2010. №1. С.3–40.

19. Погорелова А. І. Якісні закони – ефективна політика. *Держава і право. Серія: Політ. науки*. Київ, 2018. Вип. 78. С. 108-120.

References:

1. *Slovník ukrajskoi movy* (1980) : v 11 tomakh. Tom 11. 326 s. [in Ukrainian].
2. Siryk N. (2021). Istoriiia stanovlennia instytutu parlamentaryzmu v Ukraini. Litopyssets. [History of the institution of parliamentarism in Ukraine. Chronicler.]. *Zbirnyk naukovykh prats VIII Vseukrajskoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Prava liudyny: istorychnyi vymir i suchasni tendentsii (do richnytsi pryiniattia Zahalnoi deklaratsii prav liudyny)»* (m. Zhytomyr, 9 hrudnia 2020 roku). Zhytomyr: Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. Vypusk 16. S. 235-239. [in Ukrainian].
3. Telipko V. E. (2011). *Parlamentske pravo. [Parliamentary law]*. Akadem. kurs. pidr. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Haponenko V.A. (2020). Spetsyfika parlamentaryzmu yak instytutu demokratii u suchasni Ukraini. [The specifics of parliamentarism as an institution of democracy in modern Ukraine]. *Derzhava i pravo : Zbirnyk naukovykh prats / Red. kol. Yu. S. Shemshuchenko, I.O. Kresina; In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy*. K.yiv: Yurydychna dumka, *Yurydychni nauky*. Vyp. 87. S. 222-233. [in Ukrainian].
5. Kuzmenko O. V., Hryhorenko Ya. O. (2018). Suchasnyi parlamentaryzm u konteksti formuvannia konstytutsionalizmu na demokratychnykh zasadakh. [Modern parliamentarism in the context of the formation of constitutionalism on a democratic basis]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriiia «Pravo»*. Vyp. 25. S. 72-77. [in Ukrainian].
6. Honchar V. V. (2017). Problemy stanovlennia suchasnogo ukrainskoho parlamentaryzmu. [Problems of formation of modern Ukrainian parliamentarism]. *Teoriia ta praktyka derzh. upr. : zb. nauk.pr. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Kharkiv. rehion. in-t derzh. upr. Kharkiv*. Vyp. 3 (58). S. 34-40. [in Ukrainian].
7. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k / 96-VR. [The Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 № 254k / 96-VR]. Baza Danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». VR Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
8. *Partyy ta elektoralna polityka. [Parties and electoral policy]*. (2005). [monohrafiia] / A. Romaniuk, Yu. Shveda; Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka, Tsentr polit. doslidzh. Lviv: [Astroliabiia]. [in Ukrainian].

9. Pohorielova A. I. (2019). Aktualni problemy parlamentskoi diialnosti v konteksti kultury parlamentaryzmu v Ukraini. [Actual problems of parliamentary activity in the context of the culture of parliamentarism in Ukraine]. *Derzhava i pravo : zb. nauk.pr. / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy*. Kyiv. Vyp. 83. S. 52-61. [in Ukrainian].
10. Börzel T., Risse T. (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration Online Papers*. Retrieved from 4. 10.2139 / ssrn.302768 [in English].
11. Duina F. (2007). National Parliaments and European Democracy: A Bottom-up Approach to European Constitutionalism. Edited by Olaf Tans, Carla Zoethout, and Jit Peters. Groningen: European Law Publishing. *European Law Books Review*. Retrieved from <http://www.europeanlawbooks.org/reviews/detail.asp?id=389> [in English].
12. COSAC, «Guidelines for Relations between Governments and Parliaments on Community Issues (Instructive Minimum Standards)» (the «Copenhagen Parliamentary Guidelines» of 27 January 2003) Brussels. (2003 / C 154/01) [in English].
13. Bergman T. (1997). National parliaments and EU Affairs Committees: notes on empirical variation and competing explanations. *Journal of European Public Policy*, 4, 373-387 [in English].
14. Passos R. (2008). Recent developments concerning the role of national parliaments in the European Union. *ERA Forum*, (9): 25-40 [in English].
15. Yevgenyeva A., Kovryzhenko D. (2010). Why «Europe» matters. Europeanisation of the lawmaking process and parliamentary practices: lessons for Ukraine. Kyiv [in English].
16. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 № 2939-VI. [On access to public information: Law of Ukraine of 13.01.2011 № 2939-VI]. VR Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
17. *Suchasnyi parlamentaryzm: ukrainskyi ta svitovyi vymiry. [Modern parliamentarism: Ukrainian and world dimensions]*. (2018)./ I. S. Khmelko, O. Yu. Bruslyk, O. P. Yevsieiev, I. V. Mukomela ; [redkol.: S. H. Serohina (holov. red.) ta in.] ; NAPrN Ukrainy, NDI derzh. bud-va ta mists. samovriaduvannia. Kharkiv : Yurait. [in Ukrainian].
18. *Kontseptsiiia zmin do zakonodavcho AKTIV Ukrainy otnosytelno Pidvyshchennia efektyvnosti Funktsionuvannia Verkhovnoi Rady Ukrainy*. (2010). Chasopys Parlament, №1. pp. 3-40 [in Ukrainian].
19. Pohorielova A. I. (2018). Yakisni zakony – efektyvna polityka. [Qualitative laws - effective policy]. *Derzhava i pravo. Serii: Polit. nauky*. Kyiv. Vyp. 78. S. 108-120. [in Ukrainian].